

РУДИК М.В., кандидат юридичних наук
(Кримський юридичний інститут Одеського
державного університету внутрішніх справ)

УДК 343.6

ВІРТУАЛЬНА КСЕНОФОБИЯ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Стаття присвячена питанням суспільної небезпечності розповсюдження у всесвітній мережі Інтернет матеріалів ксенофобського характеру.

Ключові слова: ксенофобія, Інтернет, расова нетерпимість, етнос.

Статья посвящена вопросам, связанным с общественной опасностью распространения во всемирной сети Интернет материалов ксенофобского характера.

Ключевые слова: ксенофобия, Интернет, расовая нетерпимость, этнос.

The article is devoted to the issues of public unconcern of distribution in a world network the Internet of materials of xenophobia .

Key words: xenophobia, Internet, raise intolerance, etnos.

Поширення інформаційного екстремізму, націоналізму і ксенофобії в мережі Інтернет стає останніми роками все більш тривожним явищем. Така тенденція дозволяє стверджувати, що моніторинг ксенофобських публікацій, їх виявлення та ідентифікація як проявів "мови ворожнечі" стають одним із найважливіших напрямів у дослідженнях сучасного інформаційного поля. Наукові розробки в окресленій галузі при цьому можуть стати передумовою для ефективної протидії екстремістської активності в інформаційній сфері і обов'язковим напрямом у самій інформаційній політиці громадянського суспільства. Вивчення деяких "етнічних" Інтернет-ресурсів дозволяє виявити усі ознаки активності, які схожі з тактикою і стратегією ведення інформаційної війни, з пропагандою і методами психологічної дії на відвідувачів інформаційних ресурсів. Тільки метою подібної активності зазвичай є завдання максимальної шкоди певній етнічній групі, що визначається як "ворог".

Питанням ксенофобії приділяли увагу такі науковці, як А.І. Долгова, А.І. Алексєєв, А.Ф. Зелінський, О.М. Мартиненко, Г.М. Міньковський, С.В. Албул та ін.

Метою статті є виявлення та ідентифікація елементів ксенофобії в інформаційному просторі мережі Інтернет.

Сучасне міжнародне право визнає міжнародно-правову заборону ксенофобії та расової дискримінації нормою *jus cogens*. Г. Шоу, аналізуючи критерії, за якими певні (поодинокі) норми міжнародного права визнаються міжнародним співтовариством імперативними, висловлює думку, що «концепція *jus cogens* базується на визнанні фундаментальних, найголовніших загальнолюдських принципів». Заборона ксенофобії та расової дискримінації набула імперативного статусу саме через визнання міжнародною спільнотою зазначеного явища як такого, що суперечить основним засадам людяності. Зобов'язання дотримуватись цієї норми, відповідно, набули універсального характеру *erga omnes* («зобов'язання щодо усіх» – лат.). Виконуючи свої зобов'язання, держави імплементували міжнародно-правові антидискримінаційні норми у своє національне право. Таким чином, було створено систему міжнародних та національних юридичних норм, які забороняють ксенофобію та расову дискримінацію і встановлюють міжнародно-правову індивідуальну кримінальну (національну та міжнародну) відповідальність за її прояви – *антидискримінаційне право* [6]. В Україні з 2005 р. почалося зростання активності молодіжних неформальних об'єднань, у першу чергу ультраправих, діяльність яких спрямована на насильницькі дії на ґрунті расової і національної ворожнечі. Про це зазначається в дослідженні "Расизм і ксенофобія в Україні. Моніторинг випадків расизму і ксенофобії в Автономній Республіці Крим, Слобожанщині, Галичині в 2008 – на початку 2009 р.", який підготували Харківська правозахисна група, Комітет моніторингу свободи преси в Криму і Незалежний культурологічний журнал "Г" за підтримки Посольства США в Україні [1].

Крім того, за наявною інформацією, в Інтернет-мережі постійно діють не менше 30 веб-сайтів неонацистського і ультранационалістичного характеру. Високий рівень відвідуваності окремих з цих сайтів викликає досить серйозну стурбованість.

Матеріали ксенофобського характеру отримують широкий громадський резонанс, формують настанови молодих користувачів мережі Інтернет, тому вкрай важливим є не лише "вчасно зачистити", але й проводити таку інформаційну політику, яка б виключала публікації мате-

ріалів з елементами ксенофобії і припускала б жорсткіше редагування інформації ксенофобського характеру на форумах [1].

Ксенофобія (від грецьк. ксенон – "чужий" і фобос – "страх") як нав'язливий страх до усього чужого, незвичного, сприйняття чужого як небезпечного і ворожого, часто стає причиною проявів ворожнечі за національними, релігійними або соціальними ознаками і виявляється у вандалізмі, насильницьких акціях, пропаганді націоналізму і релігійної нетерпимості.

На нашу думку, слід розробити критерії виявлення Інтернет-ресурсів, наповнених ксенофобією і расовою нетерпимістю. Пропонується використовувати декілька критеріїв для визначення ксенофобської риторики і розроблену класифікацію видів проявів ксенофобії щодо етнічних груп. Базовий же критерій для визначення того чи іншого змісту або тексту як ксенофобського становлять відповідні положення українського кримінального законодавства, зокрема ст. 161 Кримінального кодексу України ("Порушення рівноправ'я громадян залежно від їх расової, національної приналежності або відношення до релігії") [5].

1. Створення негативного образу етнічної або релігійної групи: в даному випадку суб'єкт ксенофобських висловлювань (автор статей, публікацій із ксенофобським змістом) доносить до аудиторії певний "імідж" об'єкта (яким виступає етнічна або релігійна група і на яку спрямована негативна дія автора-суб'єкта ксенофобії), приписуючи йому загальногрупові (засновані лише на приналежності до етнічної або релігійної групи) негативні характеристики. Фактично цей "метод" є загальним, "стратегічним" напрямом ксенофобської інформаційної активності. Усі інші, так чи інакше, виступають лише "інструментальними методиками", свого роду технікою виконання ксенофобської пропаганди.

2. Твердження про моральні недоліки певної етнічної або релігійної групи: цей вид ксенофобії відрізняється тим, що усьому етносу приписуються деякі загальногрупові моральні вади, інтелектуальна і культурна неповноцінність, підкреслюється етична неповноцінність нації або етносу – об'єкта ксенофобії. Іноді подібні "постулати" подаються через протиставлення з "правильністю" цінностей суб'єкта і його власної етнічної або релігійної групи.

3. Згадка етнічної або релігійної групи або її представників як таких у принизливому або образливому контексті: тут нерідко використовуються прямі образи етнічної, національної і конфесійної групи. Принизливі і образливі стосовно етнічних і релігійних груп висловлювання необхідно прямо тлумачити відповідно до Кримінального кодексу України як "порушення рівноправ'я громадян залежно від їх расової, національної приналежності або відношення до релігії".

4. Твердження про кримінальність тієї чи іншої етнічної або релігійної групи як такої: так само як і у випадку з твердженням про історичні злочини, суб'єктом ксенофобії створюються міфи про "етнічну кримінальність", формується імідж етносу як кримінальної спільності, об'єкту ксенофобії приписуються кримінальні особливості, поширюються ідеї про неповноцінність цього етносу. Нерідко використовується навмисне розмивання меж між представниками "криміналітету" і етносом. Спостерігаються і зворотні прийоми – коли вигадки про кримінальні діяння навмисно формуються і поширюються так, щоб транслювати негатив на етнос загалом.

5. Звинувачення в негативному впливі певної етнічної або релігійної групи на суспільство, державу: в даному разі ксенофобія виявляється в приписуванні усьому етносу деякої особливої корупційності, особливого негативного впливу на різні структури влади. Етнічну групу "наділяють" надприродними негативними і антилюдськими якостями, які дозволяють цьому етносу нібито негативно впливати на державні рішення і одночасно бути поза суспільною мораллю. Фактично тут ми маємо справу з варіацією "теорії змови". Так само, як і у випадку з твердженнями про криміналізацію, суб'єкти часто явно притягують до внутрішньодержавних проблем "етнічний слід", вигадуючи "потрібні" причинно-наслідкові зв'язки, щоб надати етнічне забарвлення тим або іншим витратам державної політики.

6. Звинувачення групи в спробах захоплення влади або в територіальній експансії – один із найбільш поширених прийомів. Суб'єкт ксенофобії звинувачує цілу етнічну групу в різних злочинах, пов'язаних із "захопленням земель", а значить, життєвого простору. Так само, як і твердження про історичні злочини, такі звинувачення забезпечують створення негативного іміджу етносу або нації.

Хотілося б назвати також деякі прийоми, які використовують суб'єкти етнічної ксенофобії, наприклад, цитування ксенофобських висловлювань і текстів інших авторів без коментарю, що визначає розмежування між власною позицією і змістом цитованих висловлювань. Слід згадати і такий прийом, як цитування деяких "авторитетних" джерел, що покликаний посилити

ефект достовірності і аргументованості затверджуваної ксенофобської позиції. Ще один часто використовуваний прийом – навмисна і підкреслена дихотомічна згадка етнічної приналежності персон і інститутів, а саме: в позитивному аспекті згадується усе, що пов'язано з власним етносом, на тлі згадки у негативному ракурсі усього, що пов'язано з іншим етносом [2].

Не є рідкістю, коли прокламовані гасла в мережі Інтернет переростають в активне фізичне насильство над національними меншинами. В підтвердження цьому варто навести деякі приклади. Так, 11 січня 2007 р. була поширена інформація про подію в Сімферополі, де відбувся напад на прес-секретаря Меджлісу кримськотатарського народу Лілію Муслимову. Інцидент не був пов'язаний із професійною діяльністю постраждалої, проте однозначно мав етнічний характер. Декілька молодих людей стали ображати дівчину в громадському транспорті, а один із нападаючих почав її душити після того, як Муслимова підняла слухавку мобільного телефону і почала говорити татарською мовою. Саме це викликало агресію з боку молодих людей.

12 січня 2007 р. в Києві на вулиці були побиті три громадяни Ірану. За словами одного з потерпілих, студента музичного училища Хесама Алоїрода, на них напала група кількістю десь у двадцять молодих людей. Під час побиття вони вигукували гасла на кшталт "Україна для українців". Як мінімум один із потерпілих був госпіталізований з важкими травмами.

18 січня 2007 р. в Сімферополі сталися зіткнення між кримськими татарами, що претендують на ділянку землі на Балаклавській вулиці, і представниками комерційної фірми, що орендувала цю територію під забудову. Репатріанти претендували на землю, віддану за рішенням суду в оренду будівельній фірмі "Олві-Крим", і вже зайняли її явочним порядком. У ніч на 8 січня працівники фірми зробили спробу звільнити територію від татар, що знаходилися там, і захистити її будівельною огорожею. У зіткненні з обох боків брали участь більше сотні чоловік. Незважаючи на оперативні дії міліції, що превентивно спробувала розділити конфліктуючі сторони ще до початку бійки, сталися декілька сутічок із застосуванням каменів і арматури. Чотирьом потерпілим була надана медична допомога. Масштабного зіткнення вдалося запобігти тільки завдяки силам спецназу [3].

Також не слід забувати, про випадки расового насильства щодо іноземних студентів, що, на жаль, все частіше мають місце. Такі дії потенційно можуть завдати серйозного збитку як міжнародній репутації України, так і економіці держави. В нашій країні навчається майже 40 тис. студентів з-за кордону. Більшість із них приїжджають вчитися з Ірану, Сирії, Туреччини, Китаю, Індії, інших країн Азії і Африки. Зарубіжні студенти приносять ВНЗ України понад 50 млн дол. на рік, тим самим на 11 % фінансуючи усю систему вищої освіти країни.

Органам державної влади слід було б замислитися щодо створення міжвідомчого моніторингового центру, який займався б збором, узагальненням і аналізом інформації про різні форми проявів ксенофобії. Офіційна статистика таких правопорушень на сьогодні взагалі не ведеться. Кримінальні справи, за рідкісними винятками, кваліфікуються за статтями КК, що не містять згадки про ідеологічну мотивацію злочину. Поки цю функцію в міру можливості виконують громадські організації (окрім згаданих, над проблемою у тому або іншому ступені працюють Українська асоціація "Міжнародна амністія", Ініціатива "Без меж", Українська група Хельсінкі, українські представництва Міжнародної організації міграції і HIAS), проте більшість тільки розпочинають рухатись у цьому напрямку. Конгрес національних громад України, наприклад, нині за фінансової підтримки Міжнародного фонду "Відродження" розгортає мережу регіонального моніторингу проявів ксенофобії на усій Україні [4].

У підсумку хотілося б зазначити, що сайти, які позиціонують себе як "етнічні ресурси мережі Інтернет", формують імідж цілих народів та істотно впливають на характер міжнаціональних стосунків в нову інформаційну епоху. Тому якість інформаційного наповнення подібних ресурсів необхідно підтримувати на найвищому рівні, активно протидіючи проявам "мови ворожнечі", націоналізму, етнічної і конфесійної ксенофобії. Україна не є державою, на відміну від багатьох інших, де прояви расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму стали поширеним, масовим і загрозливим явищем. Тому логічним кроком у цій сфері суспільного життя має бути створення та вдосконалення правових механізмів регулятивного характеру, спрямованих на забезпечення рівності прав усіх людей, незалежно від раси, національності чи віросповідання, на реалізацію закріплених Конституцією та законами України прав та свобод людини і громадянина. Здійснення заходів охоронного характеру має бути адекватним небезпеці й поширеності відповідних правопорушень, а боротьба проти расизму і нетерпимості має узгоджуватися

із захистом свободи самовираження, закріпленої в ст. 34 Конституції України як право людини на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Список використаної літератури:

1. В Інтернеті постійно діють не менше 30 веб-сайтів неонацистського і ультра націоналістичного характеру // <http://ru.tsn.ua/ukrayina/v-ukraine-stalo-bolshe-skinhedov-i-neonatsistov.html>.
2. Этническая ксенофобия в Интернете: случай сайта INGUSHETIYA.RU // <http://www.caucasica.org/analytics/detail.php?ID=1227>.
3. Антисемитизм и ксенофобия в Украине, январь–июнь 2007: хроника преступлений на почве ненависти // <http://www.vaadua.org/News/07-07/antisem%2001-06-2007.htm>.
4. Ксенофобия в Украине: текущая ситуация и тенденции // <http://forumn.kiev.ua/2008-02-69/69-09.htm>.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гаврик та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К., 2003.
6. Расова дискриминация і злочини, вчинені на ґрунті ненависті («hate crimes») // <http://www.minjust.gov.ua/udhra/conf-materials-21.html>.

Надійшла до редакції 23.02.2011

ШИЯН Д.С., кандидат юридичних наук
(Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)

УДК 343.21: 343.278

**ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ
АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СИСТЕМІ ПОКАРАНЬ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Досліджено актуальні проблеми, пов'язані з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в системі покарань.

Ключові слова: позбавлення права, обіймати посади, займатися діяльністю, вид покарання, система покарань.

Исследованы актуальные проблемы, связанные с лишением права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью в системе наказаний.

Ключевые слова: лишение права, занимать должности, заниматься деятельностью, вид наказания, система наказаний.

The issues of the day, related to the presence of privation of right to hug positions are certain or to carry on certain activity in the system of punishments, are probed in the article.

Keywords: privation of right, to hold positions, carry on activity, type of punishment, system of punishments.

У статті досліджено актуальні проблеми, пов'язані з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в системі покарань. Вирішення цієї проблеми сприятиме максимальній індивідуалізації цього виду покарання, правильному встановленню підстав, порядку і меж його застосування, виявленню тих особливостей призначення цього виду покарання, які мають враховуватися судом при його застосуванні. Конкретні вчинювані злочини зовсім не схожі один на інший, що зумовлює застосування до осіб, які їх вчинили, різних форм кримінальної відповідальності, а також різних видів покарань, залежно від конкретних обставин суспільно небезпечного діяння, ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання. З цією метою в Кримінальному кодексі України (далі – КК) існує система покарань.

У юридичній літературі значна увага приділяється вченню про покарання. Але поряд із цим спеціального комплексного дослідження певних видів покарань у їх системі в Україні з часів набрання чинності КК 2001 р., на жаль, не проводилось. Деякі аспекти цього питання розглядали у монографіях: В.І. Тютюгін „Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву” (1982) [1], але у зв'язку зі змінами у законодавстві певні з них втратили актуальність; Ю.А. Пономаренко „Виды наказаний по уголовному праву Украины” (2009) [2]; М.І. Хавронюк у підручнику із Загальної частини кримінального права [3]. Віддаючи належне роботам зазначених та інших учених, слід визнати, що рівень на-

